

Harald Håvardson Hatløy

Med våpen for gjeve Mikael

Harald Sigurdsson i Bysants, ca. 1034 - 1043

Bacheloroppgave i Historie

Veileder: Leif Inge Ree Petersen

Mai 2022

Harald Håvardson Hatløy

Med våpen for gjeve Mikael

Harald Sigurdsson i Bysants, ca. 1034 - 1043

Bacheloroppgave i Historie
Veileder: Leif Inge Ree Petersen
Mai 2022

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for historiske og klassiske studier

NTNU

Kunnskap for en bedre verden

HIST2010 Bacheloroppgave i historie

Innhold

Sammendrag.....	2
Innledning.....	3
Metode og kildekritiske utfordringer.....	4
Historiografi.....	7
Øvrig forskning.....	10
Væringene i den bysantinske hæren.....	10
Harald og hans styrke i militærorganisatorisk kontekst.....	12
Forutsetningene for Haralds karriere i Bysants.....	16
Harald som selvstendig maktfaktor.....	20
Konklusjon.....	24
Litteratur.....	25

Sammendrag

Oppgaven ser nærmere på Harald Sigurdssons karriere i bysantinsk krigstjeneste (ca. 1034-1043). Harald og hans styrke med væringer blir satt i bysantinsk historisk og militærorganisatorisk kontekst for å danne et klarere bilde av hans posisjon i det bysantinske militærsystemet. På bakgrunn av dette konkluderer oppgaven med at (1): Etter samme mønster som andre utenlandske leiesoldater, ble Harald og hans styrke trolig organisert som en egen enhet (*tagma*) med Harald som anfører. (2): Som utlending var hans muligheter til å oppnå militære stillinger og verdighetstitler i Bysants i stor grad betinget av hans fyrstelige bakgrunn. Dette var også avgjørende for forholdet han hadde til sine menn, som trolig var knyttet til Harald gjennom personlige bånd. (3): Harald har utnyttet sine stillinger til å styrke sin maktposisjon, og til å tilegne seg personlig rikdom.

Summary

This thesis examines Harald Sigurdsson's (later known as *Harðráðe*, king of Norway 1045-1066) career in Byzantine war service (ca. 1034-1043). To gain a further understanding of his position within the Byzantine military system, Harald and his followers of Varangian warriors are examined through the perspective of Byzantine historical and military developments. The thesis concludes that (1): Following the same pattern as other contemporary foreign mercenaries, Harald and his force is likely to have been organized as a separate unit (*tagma*) with Harald as its leader. (2): As a foreigner, his ability to obtain military positions and court dignities in Byzantium was largely dependant on his princely background. This was also crucial to the relationship he had with his men, who are likely to have been connected to Harald through personal ties. (3): Harald used his positions in Byzantium to strengthen his personal power and to acquire wealth for himself.

Med våpen for gjeve Mikael

Harald Sigurdsson i Bysants, ca. 1034-1043

Innledning

Den norske kongen Harald Sigurdsson, i ettertid best kjent under tilnavnet Hardråde, tilbrakte store deler av sine ungdomsår i tjeneste for keiseren i Bysants. Kildene beskriver at han reiste til Konstantinopel med et følge på 500 væringer. Her ble de mottatt av keiseren, og under Haralds anførsel gav de seg ut i bysantinsk krigstjeneste. Hans karriere i Bysants var omfattende. Han og hans menn ble etter hvert tatt opp i keiserens livgarde, og for sine militære utmerkelser ble Harald tildelt verdighetstitler av keiseren.¹

Haralds tid i Bysants dekkes av både norrøne og bysantinske kildegrupper. Ved å kombinere disse, har forskningen klart å kartlegge de ytre trekkene ved hans karriere, i tillegg til å sile ut de litterære overdrivelsene som preger fremstillingen i den norrøne sagalitteraturen.² Den foreliggende oppgaven bygger videre på denne forskningen, men vil forsøke å danne et tydeligere bilde av Harald som historisk aktør: Hvor omfattende var hans posisjon i Bysants, og hva var forutsetningene for det han oppnådde?

I denne sammenheng vil oppgaven sette Harald og hans styrke i bysantinsk militærorganisatorisk kontekst. Utenlandske rekrutter og leiesoldater i den bysantinske hæren ble i denne perioden ofte organisert i egne enheter med egne anførere.³ Harald og hans styrke passer godt med dette mønsteret, og dermed var Harald trolig å regne som offiser og anfører av en egen hærstyrke. Dette var utgangspunktet for hans videre karriere i Bysants.

I tillegg hadde Harald en særegen forutsetning på bakgrunn av sin fyrstelige status. For det første, gav hans herkomst ham stilling som høvding blant hans menn. Dermed eksisterte det personlige forbindelser mellom Harald og væringene som stod uavhengig av bysantinske kommandostrukturene de samtidig var underlagt. Som her vil bli vist, var dette av avgjørende betydning for Harald personlig. Samtidig satte dette føringene for hvordan han ble behandlet av keiseren og de øvrige bysantinske myndighetene. Dette var derfor en grunnleggende forutsetning for de stillingene og posisjonene han oppnådde.

I. Oppgavens tittel er basert på kvadet til Illuge Bryndølaskalds. Se: Snorre Sturlason, *Snorre Sturlasons Kongesagaer*, oversatt av Anne Holtsmark & Didrik Arup Seip, redigert av Finn Hodnebø, (Oslo: J.M. Stenersens Forlag A.S, 2012), 462.

II. Forsideomslag: *The Betrayal*, Nea Moni, Chios, mosaikk i det indre Narthex, 1043 e.Kr., foto: Raffaele D'Amato. De romerske soldatene i det bibelske motivet fra mosaikken i Nea Moni klosteret skal angivelig være modellert på væringer i keisergarden. Se: Raffaele D'Amato, «The Betrayal: Military iconography and archaeology in the Byzantine paintings of the 11th-15th C. AD representing the arrest of our Lord,» (Italia: University of Ferrara).

¹ Gustav Storm, «Harald Hardråde og væringene i de græske keisers tjeneste» *Historisk Tidsskrift*, 2. Rekke, 4. bind, (Kristiania: Carl C. Werner & Co, 1884), 20.

² Se s. 7. Henholdsvis analysene til Storm 1884, og Blöndal & Benediktz 1979.

³ John Haldon, *Warfare, State and Society in the Byzantine World, 565–1204*. (London: UCL Press, 1999), 104.

Samtidige aktører, som tilsvarer Harald ved de på samme måte var utlendinger i bysantinsk krigstjeneste, demonstrerer at det var mulig å oppnå høyere stillinger også utenfor de offisielle kanalene: Blant annet nådde de normanniske kommandørene Hervé Frankopoulos, Robert Crispin, og Roussel av Bailleul betydelige maktposisjoner gjennom å spille det politiske spillet.⁴ I denne sammenheng er det interessant å vurdere om Harald i løpet av sin karriere kan ha hatt tilsvarende ambisjoner. Mye taler for at han var villig til å strekke seg langt for å styrke sin egen maktposisjon, og tilegne seg personlig rikdom.

Kildene

Haralds tid i Bysants dekkes av både norrøne og bysantinske beretninger, og en analyse krever at en forholder seg til begge historiografiske tradisjoner. Den viktigste bysantinske beretningen om Harald finnes i *Strategikon* av Kekaumenos. Dette er det eneste verket som omtaler Harald direkte, eller Araltes som han her kalles. *Strategikon* er skrevet en gang mellom 1060- og 70-årene, og er i utgangspunktet ikke et historisk verk, men omhandler statsstyre og ulike samfunnsgrupper. Kekaumenos var en høyere embetsmann, og hadde i tillegg militær erfaring. Blant annet hadde han deltatt sammen med Harald i bysantinernes felttog i Bulgaria i 1041.⁵

I *Strategikon* blir Harald trukket frem som et eksempel i forbindelse med forfatterens råd til keiseren for hvordan utlendinger i hans tjeneste bør behandles i henhold til ulike titler. I denne sammenheng gir den også en oversikt over Haralds karriere. Det fremkommer at bysantinerne var orientert om Haralds fyrstelige herkomst, og at hans bror Olav regjerte i «Varangia». Den skriver videre at Harald ble tatt imot av keiser Mikael IV sammen med et følge på 500 mann. Derfra ble de sendt av keiseren til felttoget på Sicilia, og for sin innsats der ble Harald unevnt til *manglabites*. Etter dette reiste han med troppene sine til Bulgaria sammen med keiseren for å slå ned opprøret til Delianos.⁶ Her skal han ha utmerket seg, og ble utnevnt som *sparthokandidatos*. Under regjeringstiden til keiser Konstantin IX ønsket Harald å reise hjem til sitt land. Derimot ble det lagt hindringer for ham, men han kom seg bort med list. *Strategikon* avslutter sitt avsnitt om Harald ved å nevne at han ble konge i hjemlandet i stedet for Olav. Samtidig var han fornøyd med de titlene han oppnådde i Bysants, og opprettholdt sitt vennskap til bysantinerne selv etter at han var blitt konge.⁷

⁴ Se George Theotokis. «Rus, Varangian, and Frankish Mercenaries in the service of the Byzantine Emperors (9Th-11Th c.) - Numbers, Organisation and Battle Tactics in the Operational Theatres of Asia Minor and The Balkans», *BYZANTINA SYMMEIKTA* 22, (2012).

⁵ Sverre Bagge, «Harald Hardråde i Bysants – To fortellinger, to kulturer,» I Øyvind Andersen og Tomas Hagg (Red.), *Hellas og Norge – Kontakt, Komparasjon, Kontrast*, (Bergen: Klassisk Institutt, Universitet i Bergen, 1990), 174.

⁶ Peter Delianos, også kjent som Peter Deljan, leder for et opprør i Bulgaria mellom 1040-41. Se Alexander Kazhdan, Charles M. Brand & Anthony Cutler, «Deljan, Peter,» I *The Oxford Dictionary of Byzantium*. (Oxford University Press, 1991).

⁷ Kekaumenos, *Consilia et Narrationes*, Overs. Charlotte Roueché, *Sharing Ancient Wisdoms*, (2013), *The Story of Harald*.

Andre bysantinske beretninger omhandler tiden da Harald oppholdt seg i Bysants, men nevner ikke ham personlig. Disse er likevel rike kilder til forståelse av perioden. En av disse er Mikael Psellos' *Chronographia*, som tar for seg regjeringstidene fra Basileios II (976-1025), til og med Mikael VII Doukas (1071-1078). Verket er i hovedsak konstruert som en rekke biografier om hver enkelt keiser, og øvrige politiske og militære begivenheter havner derfor på siden av disse.⁸ På samme måte dekker Johannes Skylitzes' *Historiens Synopsis* regjeringsperioden fra keiser Nikeforos død i 811, til avsettelsen av Mikael VI i 1057. Skylitzes benyttet seg av en rekke bysantinske beretninger (hvorav flere ikke lenger eksisterer) til å skape sitt sammendrag av de siste tre århundrene.⁹

Både Skylitzes og Psellos omtaler konkrete historiske hendelser der Harald var involvert. Begge inneholder også opplysninger om væringenes historie i Bysants før Haralds tid. Videre dekker *Chronographia* begivenhetene tilknyttet andre historiske aktører (normannerne Hervé Frankopoulos, Robert Crispin, og Roussel av Bailleul) som Harald vil bli sammenlignet med.

En viktig kilde til å belyse Haralds rolle ved keiserhoffet i Konstantinopel er den bysantinske hoffmanualen *De Ceremoniis Aulae Byzantinae*, som ble nedskrevet under regjeringen til Konstantin VII Porphyrogenitus (913-59). Per Jonas Nordhagen har sett nærmere på *De Ceremoniis'* fremstilling av de ulike rangstitlene og deres tilknytning til det bysantinske hoffet, og deres seremonielle roller. Han har slik gjort rede for hvordan *De Ceremoniis* gir et innblikk i den keiserkultus som Harald må ha vært en del av i løpet av sin tid i garden og keiserhoffet.¹⁰ Gustav Storm brukte også denne kilden i sin analyse til å utlede ranginndelingen som var gjeldende i Bysants under perioden.¹¹ Den er derfor viktig for å kunne plassere Harald på rangstigen, og kontekstualisere de titlene han oppnådde i forhold til samtidige aktører.

Haralds tid i Bysants er også dekket av de store norrøne historieverkene fra 1200-tallet, *Heimskringla*, *Fagerskinna*, *Morkinskinna*, og *Flatøybok*. Skaldekvadene var sagaskrivernes viktigste kilder, og mye av sagenes kildeverdi ligger dermed i deres gjengivelse av disse. Deler av deres fremstilling kan i noen tilfeller bygges på kvadene punkt for punkt.¹² Disse stammer fra skaldere som var samtidige med Harald: Tjodlov Arnorsson, Bølværk Arnorsson, Illuge Bryndøleskald, Valgard fra Vold, Stuv den Blinde, og Thorarinn Skeggjason.¹³

Som Claus Krag har påvist, byr sagaenes beretning om Haralds tid i Bysants på en rekke kildekritiske utfordringer. Bare mindre deler baserer seg på de skaldestrofene som de ellers referer til. I stedet er mesteparten av fortellingene basert på anekdoter og

⁸ Michael Psellos, *Chronographia*. Oversatt av E.R.A Sewter, (New Haven: Yale University Press, 1953), 3.

⁹ John Skylitzes, *A synopsis of Byzantine history, 811-1057*, Redigert av John Wortley, (Cambridge: Cambridge University Press, 2010), xii.

¹⁰ Per Jonas Nordhagen, «Harald og Bysants,» i Arno Berg (Red.), *Harald Hardråde*, (Oslo: Dreyers Forlag, 1966), 24-25.

¹¹ Storm, «Harald Hardraade og væringene i de græske keisers tjeneste,» 19.

¹² Claus Krag, «Harald Hardrådes ungdomsår og kongesagaene,» i *Collegium Mediaevale* 11, (Society of Medieval Studies: Oslo, 1999), 27.

¹³ Storm, 25.

litterære lån fra andre kilder fra middelalderen. Dette tyder videre på at det ikke fantes noen muntlig tradisjon knyttet til kvadene som kunne kontekstualisere dem på den tiden sagaene ble nedskrevet. Videre skrev sagaforfatterne i stor grad av etter hverandre. For eksempel er over ni tiendedeler av Snorres tekst om Haralds tid i Bysants mer eller mindre ren avskrift av eldre sagaer.¹⁴ De ulike sagaene kan derfor i stor grad brukes om hverandre.

Metode og kildekritiske utfordringer

Ettersom den foreliggende oppgaven er opptatt av å utlede hvilken militær makt Harald hadde innenfor det bysantinske systemet, er det naturlig at de bysantinske kildene vil være av størst relevans. De bysantinske og norrøne kildegruppene egner seg likevel godt til sammenligning, der den ene kan bidra til å utfylle den andre. Primærkildene byr i denne sammenheng på en del metodiske utfordringer. Dette ligger i hvilken grad de kan brukes som levninger eller beretninger. Konteksten til forfatterne er derfor viktig.

Som Bagge har redegjort for, er den mest åpenbare forskjellen mellom *Strategikon* og de norrøne beretningene deres hensikt. I *Strategikon*, beskrives Harald i lys av sin bysantinske offisers- og hoffkarriere, mens de norrøne kildene først og fremst er ute etter å vise hva slags høvding og kongsemne han var. Sagaskriverne var opptatt av å beskrive Harald i henhold til det norrøne «høvdingidealet», og var derfor opptatt av å fremstille ham som sin egen herre, og ikke underlagt noen andres kommando. Samtidig var det bysantinske aspektet trolig fremmed for sagaskriverne, og det kan heller ikke ventes at de hadde noen interesse for hverken deres rangstitler eller statsliv forøvrig.¹⁵

Fremstillingen av Haralds militære makt i de norrøne og bysantinske beretningene er derfor vesensforskjellig. Som nevnt trekkes Harald først og fremst frem i *Strategikon* som et eksempel på hvordan utlendinger bør behandles innenfor rammene av den bysantinske rangordningen. Her er forfatterens premiss at utlendinger (særlig de uten fyrstelig bakgrunn) i keiserens tjeneste ikke burde holde for høye stillinger eller titler:

Don't promote foreigners, who are not of royal birth in their own land, to great honours, nor entrust great offices to them; for you will certainly injure yourself by doing so, as well as the Romans who are your officials. For whenever you honour the foreigner of the vulgar class, who arrives, as primicerius, or general, what worthy command do you have to give to the Roman? ...if you honour a foreigner beyond the rank of spatharocandidate, from then on he becomes contemptuous, and will not serve you correctly. ...Not even the lord Romanos Argyropoulos, nor even any of those Emperors, of blessed memory, promoted a Frank or a Varangian to the honour of patrician, but (none of them) was even prepared to make any of them a consul or a stratiotophylax, and scarcely (to make) any of them a spatharios. All these served for bread and clothing...¹⁶

Dersom dette satte føringene for hvor mye makt Harald kunne holde i Bysants, står den i stor kontrast til sagaenes fremstilling. I de fremstår det som at Harald opererte i Bysants som en selvstendig hærfører, og at han foretok seg militærtokter på eget initiativ. I

¹⁴ Krag, «Harald Hardrådes ungdomsår og kongesagaene,» 27-28.

¹⁵ Bagge, «Harald Hardråde i Bysants – To fortellinger, to kulturer,» 176.

¹⁶ Kekaumenos, *Consilia et Narrationes*, Advice to an emperor.

denne sammenheng går de trolig langt i deres overvurdering av Haralds militære stilling. Så langt at han der ikke bare sidestilles, men, i forbindelse med sin deltagelse på felttoget på Sicilia, også beskrives som overlegen ovenfor en av datidens mest prominente og mektige bysantinske generaler, Georgios Maniakes, i sagaene kjent som «Gyrge»:

Det bar da ofte slik til når Harald høvding for hæren, at han vant seier, men at Gyrge ikke vant. Dette la hærmennene merke til, og de sa at det skulle gå bedre for dem dersom Harald alene var høvding for hele hæren ... Gyrge sa at væringene ikke ville hjelpe ham, og han ba dem reise til et annet sted... Da tok Harald bort fra hæren og med ham væringene og latinmennene ... Harald fikk støtt seier og hærfang, men grekerne for heim til Miklagard så nær som ungguttene, som ville vinne gods. De samlet seg om Harald og tok ham til fører.¹⁷

Selv om primærkildene danner det viktigste grunnlaget for å etablere de ytre trekkene ved Haralds karriere, er de alene utilstrekkelige til at en kan vurdere den egentlige militære stilling han hadde i Bysants. Analysen må derfor gå dypere enn å se på de beretningene som omtaler han direkte. Ved hjelp av et bredere kildegrunnlag vil Harald derfor settes i lys av den større historiske konteksten han opererte i. I den forbindelse danner andre vesteuropeere med tilnærmede karrierer i Bysants et godt grunnlag for komparasjon. Den foreliggende oppgaven tar derfor utgangspunkt i forskningen som omhandler Harald direkte, men har i tillegg benyttet litteraturen tilknyttet bysantinsk militær utvikling, med særlig vekt på hvilken posisjon utlendinger hadde i denne.

Historiografi

En av de eldste og mest toneangivende utredningene om Haralds tid i Bysants er Gustav Storms «Harald Hardraade og væringene i de græske keisers tjeneste» (1884). Storms klassiske analyse bygger videre på P. A. Munchs avhandling fra 1849, men skriver med utgangspunkt i oppdagelsen av beretningen om Harald i *Strategikon*. Denne ble gjort kjent av russiske Prof. Vasily Vassilievsky.¹⁸ Storms metode baserte seg på en analyse av denne, som han utfylte med relevante opplysninger fra *De Ceremoniis*. Videre tok han opplysningene som kan utledes fra skaldekvadene (og til en grad sagaene), og sammenlignet disse med fremstillingen i de bysantinske kildene.¹⁹ På denne måten etablerte Storm kronologien ved Haralds tid og karriere i Bysants.

Basert på de norrøne kildene, utledet han at Harald må ha ankommet Konstantinopel under regjeringstiden til Mikael IV Paflagonieren (keiser 1034-1041), og at han dermed tidligst kan ha ankommet i 1034. Harald kom ledsaget av 500 mann (væring), som under hans anførsel gav seg i bysantinsk krigstjeneste.²⁰

Strategikon redegjør ikke for Haralds virksomhet før felttoget til Sicilia (1038). Derimot kan skaldekvadene brukes til å kartlegge hans karriere de første årene. Storm utledet at Harald og hans styrke må ha ligget i vinterkvarter vest i Anatolia vinteren 1034/35, og at han siden deltok i kampene mot araberne i Syria og Mesopotamia. Kvadenes og

¹⁷ Snorre Sturlason, *Snorre Sturlasons Kongesagaer*, 462.

¹⁸ Storm, 3-4.

¹⁹ Ibid., 24.

²⁰ Ibid., 13-14.

sagaenes beretning om Haralds ferd til Jerusalem må også sees i denne sammenheng: I 1036 inngikk keiseren og kalifen i Egypt en fredsavtale som tillot bysantinerne å gjenoppbygge kirken i Jerusalem. I den forbindelse sendte keiseren bygningsfolk, og Harald og hans menn har trolig deltatt som militær eskorte.²¹

Mellom 1038 og 1040 deltok Harald og hans styrke i felttoget mot araberne som kontrollerte Sicilia, anført av den bysantinske generalen Georgios Maniakes. Bysantinerne skal ha vunnet flere seiere til å begynne med. I løpet av 1040 led de derimot store nederlag, og Maniakes ble tilbakekalt av keiseren i unåde. Herfra har Harald fulgt med tropper fra Sicilia over til Langobardia (bysantinsk provins i det sørlige Italia) for å slå ned et opprør blant normannerne. Blant disse normannerne fantes også en styrke som hadde vært innleid av bysantinerne til felttoget på Sicilia, men som sluttet seg til opprøret om våren 1041.²²

På høsten i 1041, etter kampene på Sicilia og Langobardia, returnerte Harald med sin styrke til keiseren. For sine militære bidrag skal han da ha blitt utnevnt til *manglabites*, en tittel og stilling som Storm oversetter til «rembærer». Ut ifra opplysningene i *De Ceremoniis* som omhandler funksjonene til *manglabitai* ved hoffet, utledet Storm at Harald må ha blitt tatt opp som offiser i keiserens livgarde. Disse gjorde tjeneste ved keiserpalasset i Konstantinopel. For Harald må dette må ha vært en stor personlig utmerkelse, og trolig ble også de væringene som han var anfører for tatt opp i garden og stasjonert i hovedstaden.²³

Som troppssjef i keiserens garde reiste Harald samme år med keiseren til Bulgaria for å slå ned opprøret anført av Peter Delianos. Harald skal ha utmerket seg under felttoget, og følgende utnevnt til *sparthokandidatos*. Dette var en relativt høy utmerkelse, men først og fremst en ærestittel som kunne tildeles både høyere offiserer og sivile embedsmenn, og som dermed ikke medførte noen reell endring i Haralds stilling.²⁴

Etter felttoget til Bulgaria har Harald trolig oppholdt seg i Konstantinopel. *Strategikon* omtaler ikke hans tid her, men kvadene og sagaenes beretning om at Harald blindet keiseren kan sees i sammenheng med hans år i hovedstaden. Storm kobler dette til palassrevolusjonen som inntraff mellom 20.-21. april 1042, da keiser Mikael V forsøkte å begå statskupp ved å fengsle keiserinne Zoe. I den forbindelse stormet keiserinnens tilhengere keiserpalasset. Keiseren flyktet sammen med sin onkel og sammensvorne, Konstantin, til Studionklosteret forkledd som munk. Den gjeninnsatte Zoe sendte byprefekten for å arrestere og blinde keiseren og Konstantin, og siden Harald var troppssjef i garden må han ha utført blindingen etter ordre fra byprefekten.²⁵

Etter dette er kildene tause. Storm estimerte at Harald flyktet fra Konstantinopel en gang mellom 1043 og 1044. Trolig har han da fått rede på at hans nevø Magnus har blitt konge i Norge og Danmark, og søkte dermed avskjed fra sin tjeneste hos keiseren.²⁶

²¹ Ibid., 30-33.

²² Ibid., 15-16, 30.

²³ Ibid., 17-18.

²⁴ Ibid., 18-20.

²⁵ Ibid., 31-32.

²⁶ Storm, 21.

Blöndal og Benedikz gir i *The Varangians of Byzantium* en omfattende utredning av Haralds tid i Bysants. Denne følger i stor grad de samme punktene som Storms analyse, men utvidet kunnskapen på enkelte områder. Dette gjelder særlig Haralds første år i tjenesten. Ifølge dem er det trolig at Harald og hans menn til å begynne med ble sendt til marinen. Dette fordi keiseren behøvde en mer eller mindre permanent flåte i Egeerhavet for å holde kysten fri for pirater. Samtidig ble væringene ofte brukt til denne type tjeneste ettersom de var kjent for sin kompetanse innen maritim krigføring.²⁷ Dermed var dette trolig før Harald ble sendt til Anatolia. Samtidig skrev Adam av Bremen (d. 1080) i en passasje at Harald kjempet mot «skyterne». Ifølge Blöndal og Benedikz sikter dette trolig til Petsjenegerne (tyrkisk nomadefolk fra Sentral-Asia), ettersom bysantinerne lå i konstant strid med disse mellom 1033 og 1036.²⁸

Blöndal og Benedikz utvidet også kunnskapen om Haralds tid som troppssjef i keisergarden og omstendighetene rundt palassrevolusjonen. De kobler palassrevolusjonen til sagaens omtale om Haralds fengsling. Ifølge de ble Harald anklaget og fengslet for å holde tilbake penger som tilhørte keiseren, som han var i besittelse av fra tjenesten.

Anklagene kan ifølge Blöndal og Benedikz trolig kobles til sagaenes omtale av at Harald skal ha deltatt på *polutasvarf*. I sagaene kobles begrepet til en spesiell skikk forbeholdt væringene, som tillot dem å plyndre en nylig avdød keisers palass for rikdommer. Dette skal ha vært grunnen til de enorme rikdommene Harald tilegnet seg i tjenesten.²⁹ Blöndal og Benedikz mener at sagaenes definisjon av begrepet er uriktig, og at en slik virksomhet som der er beskrevet er usannsynlig å ha eksistert. De mener at det er mer sannsynlig at *polutasvarf* dreier seg om skatteinnkreivingsoppdrag der væringene i keisergarden kan ha vært deltagende. Disse kan ha foregått i områder der innkreivingen var risikabel å utføre på normal måte, og væringene fungerte derfor som eskorte for de keiserlige funksjonærene, og utførte innkreivingen med tvang der det var nødvendig.³⁰

I denne forbindelse er det mulig at Harald kan ha utpresset mer skattepenger enn det som var pålagt, og holdt igjen deler av disse.³¹ Disse overtredelsene førte dermed til at Harald ble fengslet av keiser Mikael V. I forbindelse med palassrevolusjonen skal opprørerne ha brutt seg inn i fengslene og frigjort fangene, og det er trolig slik Harald ble frigjort. Det er sannsynlig at Haralds menn har vært blant disse. Samtidig kan de ha utnyttet situasjonen til å bryte seg inn i keiserens skattkammer for å destruere bevis mot Harald blant skatteoppføringene. Uansett ser det ut til at Harald etter frigjøringen ble direkte gjeninnsatt som gardens troppssjef av Zoe, og sendt til Studionklosteret for å arrestere og avstraffe keiseren.³²

²⁷ Benedikt Benedikz & Sigfus Blöndal, *The Varangians of Byzantium*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2007), 59.

²⁸ Ibid., 63.

²⁹ Ibid., 77-79.

³⁰ Ibid., 80-82.

³¹ Ibid., 86.

³² Ibid., 91-94.

Øvrig forskning

Utredningene til henholdsvis Storm, og Blöndal og Benedikz danner en detaljert kronologi for Haralds karriere. Blöndal og Benedikz generelle utredning om væringene i bysantinsk tjeneste er også nødvendig for den videre analysen. Dette gjelder også øvrig forskning på tidsperioden, særlig den som omhandler militære aspekter. I den sammenheng har oppgaven benyttet seg særlig av John Haldons³³ og Warren Treadgolds³⁴ forskning på den bysantinske hæren krigføring frem til 1100-tallet. Særlig Haldon har redegjort for sentrale strukturelle og strategiske utviklingstrekk ved den bysantinske hæren som er avgjørende for å forstå konteksten til Haralds karriere i Bysants.

I tillegg har oppgaven tatt i bruk artiklene til henholdsvis Szymon Wierzbiński³⁵ og George Theotokis³⁶ i sammenligningen mellom væringene, og øvrige vestlige leiesoldater i bysantinsk tjeneste. Wierzbiński har redegjort for normannere og andre frankeres bedrifter i Bysants på 1000-tallet; mens Theotokis har sammenlignet den militære organiseringen av rhos, væringer og frankere, og drøftet de ulike forutsetningene disse to gruppene hadde for ansettelse i den bysantinske hæren.

Væringene i den bysantinske hæren

For å kunne sette Harald og hans styrke i militærorganisatorisk kontekst det nødvendig å først etablere hvordan væringene stod i forhold til den generelle bysantinske militærorganiseringen.

Den stående bysantinske hæren var i utgangspunktet basert i på den administrative inndelingen av riket. På 800-tallet var riket inndelt i distrikt kalt *themer* (*themata*), som under regjeringen til Teofilos (829-42) talte 11 i Asia og 12 i Europa. Hver theme var under ledelse av en militær kommandør (*strategoï*), med ansvar for både militær og sivil ledelse. Hver theme holdt sin militære styrke, og begrepet blir brukt om både distriktet og styrken den forsørget. Det finnes ulike estimat for omfanget av den totale tematiske hæren, men trolig bestod den av et sted mellom 80- og 120 000, for det meste kavaleri.³⁷

Ved siden av den tematiske hæren fantes også *tagmata*, eller «frie styrker». Disse var ikke knyttet til demene, men fungerte som profesjonelle hærstyrker underlagt keiserens kommando. *Tagmata* ble opprettet av Konstantin V (741-775) som en sikkerhet mot eventuelle mektige *strategoï* i demene.³⁸ De ble derfor benyttet både som forsvarsgarnisoner i Konstantinopel og som mobile reservestyrker. De opprinnelige

³³ Haldon, *Warfare, State and Society in the Byzantine World, 565–1204*.

³⁴ Warren Treadgold, *Byzantium and Its Army – 284-1081*. (Stanford: Stanford University Press 1995).

³⁵ Szymon Wierzbiński. «Normans and Other Franks in 11th Century Byzantium: the Careers of the Adventurers before the Rule of Alexius I Comnenus,» *Studia Ceranea* 4, (2014), 277.

³⁶ George Theotokis, «Rus, Varangian and Frankish Mercenaries in the service of the Byzantine Emperors (9Th-11Th c.) - Numbers, Organisation and Battle Tactics in the Operational Theatres of Asia Minor and The Balkans,» 125-127.

³⁷ Benedikt Benedikz & Sigfus Blöndal, *The Varangians of Byzantium*, 15-18.

³⁸ Kazhdan, Alexander. «Tagma,» I *The Oxford Dictionary of Byzantium*. (Oxford University Press, 1991).

regimentene bestod stort sett av medlemmer av velstående greske familier.³⁹ I løpet av 900-tallet ble *tagmata* et mer fremtredende element i den bysantinske hæren, og utvidet gjennom tilførselen fra utenlandske tropper og leiesoldater fra regioner bysantinerne var i kontakt med.⁴⁰

Utenlandske leiesoldater utgjorde også store deler av keiserens egen garde. Disse styrkene var betegnet som *hetaireia*, og var stasjonert i Konstantinopel. Opprinnelig var den delt i tre; den Store, den Midterste, og den Tredje *hetaireia*. Det finnes ulike oppfatninger av oppsettingen av de ulike avdelingene, men den vanlige praksisen var å holde menn av samme etnisitet i samme divisjon.⁴¹

Blant troppene i *tagmata* og *hetaireia* fantes derfor både tyrkere, italienere, frankere, germanere, ungarere, ulike kaukasiske stammefolk, arabere, khazarer, farghanere, og slaviske folk, særlig russere, som blant bysantinerne var kjent under navnet *rhos*. Blant de sistnevnte kom også folk fra Skandinavia. Trolig var disse også kjent som *rhos* til å begynne med, men etter hvert begynner de bysantinske kildene å skille mellom de slaviske *rhos*, og de fra skandinaviske områder. *Varangos* (væring) ble etter hvert den vanlige betegnelsen på disse.⁴²

Felles for væringene som ble innleide av den bysantinske hæren var at de kom fra Norden til Bysants via Kyiv, enten gjennom en avtale mellom fyrsten der og keiseren, eller som selvstendige grupper. Ulike kilder referer til væring i bysantinsk tjeneste fra og med begynnelsen av 900-tallet. Under keiser Leo VI i 902, skal nærmere 700 væring ha tjenestegjort i den bysantinske flåtens gjenerobring av Kreta fra muslimene. I 949 skal rundt 600 deltatt i et annet gjenerobringforsøk av Kreta, og tilsvarende på Sicilia i 964.⁴³

Fra og med 988 fikk væringene derimot en fastere posisjon i den bysantinske hæren. Bakgrunnen for dette var en pågående konflikt mellom keiser Basileios II og Vladimir, fyrsten i Kyiv. I forbindelse med denne, inngikk de to en fredsavtale som innebar at Vladimir støttet keiseren med tropper.⁴⁴ Følgende mottok Basileios en styrke på 6000 væring som han innlemmet i den bysantinske hæren. Basileios organiserte denne styrken i en egen *tagma*.⁴⁵ Psellos skriver at Basileios fikk væringene: «trained in a separate corps, combined with them another mercenary force, divided by companies».⁴⁶

Det var også Basileios som etter hvert gjorde væringene til keiserens egen livgarde. Etter hvert ble disse selve kjernen av garden, og de væringene som gjorde tjeneste her ble kjent som «væring av byen». Trolig var disse da å regne som en del av keiserens *hetaireia*, som skilte dem fra de andre enhetene av varangerne i *tagmata*, kjent som «væring utenfor byen». Sistnevnte ble ofte brukt i marinen, ettersom skandinaverna var kjent for deres kompetanse innen krigføring til sjøs. De kunne også bli brukt som

³⁹ Benedikz & Blöndal, 18-20.

⁴⁰ Haldon, *Warfare, State and Society in the Byzantine World, 565-1204*, 117.

⁴¹ Benedikz & Blöndal, 20-21.

⁴² Benedikz & Blöndal, 20-21.

⁴³ Kim Hjarðar & Vegard Vike *Vikinger i Krig*, (Oslo: Spartacus Forlag AS, 2017) 370.

⁴⁴ *Ibid.*, 372.

⁴⁵ Simon Franklin & Anthony Cutler. «Varangians,» I *The Oxford Dictionary of Byzantium*.

⁴⁶ Psellos, *Chronographia*. 6.

garnisoner, mens garden ble holdt i nærhet av keiseren og som regel stasjonert i Konstantinopel.⁴⁷

Selve væringgarden blir dermed stående som Basileios egen innretning. Disse ble benyttet i flere av hans kampanjer frem til slutten av hans regjeringstid i 1025, og tilskuddet av denne relativt store gruppen av svært kompetente soldater spilte trolig en avgjørende i flere av hans militære oppnåelser. Samtidig er det tenkelig at keiseren anså en styrke av profesjonelle soldater uten tidligere tilknytning til riket som det som kunne gi ham den personlige sikkerheten han behøvde.⁴⁸

Harald og hans styrke i militærorganisatorisk kontekst

Den bysantinske hæren så omfattende strukturelle endringer i perioden mellom slutten av 900-tallet og utover første halvdel av 1000-tallet. Disse henger særlig sammen med strategiske endringer i bysantinsk krigførmønster: Perioden var preget av bysantinske gjenerobringstiltak, primært rettet mot araberne i øst og i Middelhavet, og på Balkan.⁴⁹ Overgangen til en mer offensiv krigføring, i kontrast til den mer defensive strategien som assosieres med det territorielle soldatholdet i demene, innebar at den tematiske hæren havnet i bakgrunnen. Fra begynnelsen av 1000-tallet ble militærtjenesten i demene også i økende grad forbigått gjennom skattebetaling.⁵⁰

I takt med dette ble bruken av de mobile enhetene i keiserens *tagmata* mer fremtredende.⁵¹ Dette førte dermed til stor etterspørsel etter tropper. Denne ble i hovedsak fylt av ikke-greske rekrutter fra de omliggende bysantinske naboombådene i Kaukasus, Bulgaria, og Ungarn. Samtidig ble riket mer avhengig av rekrutteringen av leiesoldater fra Vest-Europa; særlig frankere, normannere og germanere, men også russere og væringer.⁵²

Ifølge Haldon vedvarte den tradisjonelle bysantinske militærorganiseringen og den assosierte kommandostrukturen også gjennom de militære reformene på 1000-tallet. Denne forble det grunnleggende rammeverket både for greske og for innleide styrker. Dermed ble anførerne av de innleide enhetene tildelt militære titler som svarte til størrelsen på deres enheter.⁵³

Allierte utenlandske fyrster støttet ofte keiseren med styrker i forbindelse med bestemte felttog. Ashot av Armenia skal ha sendt en kavaleristyrke på rundt 10 000 for å støtte Johannes I på 970-tallet, og i 979 skal prinsen av Tayk eller Tao fra nord-øst i Anatolia ha sendt en kavaleristyrke på 12 000 til Basileios II. Generelt ble disse styrkene organisert i egne *tagmata*. Ifølge Haldon fantes det derimot ingen felles størrelse på disse enhetene, som i stedet var diktert av de utenlandske troppenes særegne opphav og

⁴⁷ Benedikz & Blöndal, 45.

⁴⁸ Ibid., 52-53.

⁴⁹ Theotokis, «Rus, Varangian and Frankish Mercenaries in the service of the Byzantine Emperors (9Th-11Th c.) - Numbers, Organisation and Battle Tactics in the Operational Theatres of Asia Minor and The Balkans», 126.

⁵⁰ Haldon, 90-93.

⁵¹ Ibid.

⁵² Theotokis, 126, og Haldon, 92.

⁵³ Haldon, 116-119.

organisering. Som vist over utgjorde væringene som ble ansatt av Basileios II i 988 en egen *tagma* på rundt 6000 mann. Samtidig fantes det også langt mindre styrker. For eksempel utgjorde frankiske riddere egne *tagmata* på rundt 400-500 mann anført av sine egne ledere, ut av en total styrke på rundt 3000 fordelt rundt om i riket.⁵⁴

Organiseringen Harald og de væringene som ankom Bysants sammen med ham må sees i denne konteksten. Det finnes få kilder som kan belyse væringenes aktiviteter i perioden fra Basileios' død til Haralds ankomst i Bysants i 1034.⁵⁵ Det er derfor usikkert hvor mange væringer som var ansatt i den bysantinske hæren i denne perioden, og hvordan disse troppene eventuelt var organisert. Dersom en antar at det i tillegg til væringene i keisergarden allerede fantes en eller flere *tagmata* tilknyttet væringene blant de regulære styrkene, er én mulighet at Harald og hans menn ble innlemmet i allerede eksisterende enheter. Dette er det Storm vurderte som mest sannsynlig.⁵⁶

Haralds følge skal i henhold til *Strategikon* ha bestått av rundt 500 mann.⁵⁷ Dersom dette stemmer var det trolig å regne som et relativt stort tilskudd av nye tropper. Dermed er det også mulig at Haralds følge ble organisert som en egen *tagma*. I denne styrken ville det trolig allerede eksistere et internt hierarki, med Harald som den etablerte høvdingen. Dersom han fortsatte som dets anfører også etter at de ble organisert etter bysantinsk mønster, må han derfor ha vært regnet som en selvstendig hærfører. Følgende må han ha også ha holdt en rang som tillot et slikt verv.

Haralds faktiske rang utledes fra *Strategikon*. Denne sier at Harald ble utnevnt som *sparthokandidatos*, vel og merke først etter at han returnerte fra felttoget til Bulgaria. For å finne ut om denne tittelen kunne gi Harald kommandoen over en egen hærstyrke, henvendte Storm seg til opplysningene i *De Ceremoniis*. På bakgrunn av opplysningene der, etablerte Storm en oversikt over de gjeldende bysantinske rangsklassene:

1. Cæsar
2. Nobilissimus
3. Curoplata
4. Patricia Zosta
5. Magistri
6. Proconsules
7. Patricii
8. Protospatharii
9. Iternum consules
10. Sparthocandidati
11. Spartharii
12. Consules ⁵⁸

Ifølge Storms analyse kan de med rang som *magistri*, *patricii*, og *protospatharii*, ha selvstendig militær kommando, og dermed anføre egne hærer eller troppekorps. I denne sammenheng hevdet han at tyske historikere tradisjonelt har oversatt titlene *patrici* og

⁵⁴ Ibid., 103-104.

⁵⁵ Benedikz & Blöndal, 52.

⁵⁶ Storm, 14.

⁵⁷ Kekaumenos, The story of Harald.

⁵⁸ Storm, 19.

magistri til «generaler»; mens *Sparthokandidatos* kan oversettes til noe tilsvarende «oberst», og dermed underordnet disse. Harald kunne dermed ikke vært anfører for en egen styrke.⁵⁹

Blöndal og Benedikz drar samme konklusjon som Storm:

Despite the bold assertions of his poets, it is out of the question that Haraldr can have commanded an independent force during this period, for the evidence of Advice (dvs. *Strategikon*) on his Byzantine rank precludes this entirely. His highest rank, as we have seen, was that of *Spatharokandidatos* and he did not attain to this until he had proved himself in the Sicilian and Bulgarian wars, while the lowest ranking officer to hold independent command in the normal way was a *Protospatharios*: the *Spatharokandidatos* might occasionally take such a command if he was also the governor of a theme or an isolated district, but such a responsibility does not ever appear to have been given to him.⁶⁰

I henhold til dette resonnementet måtte Harald hatt rang som *protospatharios* eller høyere dersom han skulle være anfører for en egen *tagma*. Det er grunnlag for å hevde at *protospatharios* var assosiert med de offiserene som hadde kommandoen over en egen *tagma*. Blant annet er dette den tittelen som kan tilskrives normanneren Odo Stigand, som skal ha gjort tjeneste i Bysants rundt samme tid som Harald. Odo skal også hatt stilling som *tagmatophylax*, som tilsier at han kommanderte en egen *tagma*.⁶¹ På bakgrunn av bysantinske blysegl fra 1000-tallet fremkommer det også at de med stilling som *tagmatophylax* ofte hadde *protospatharios* som verdighet.⁶²

Det er likevel ikke like klart at selvstendig militær kommando utelukkende var forbeholdt de med rang som *protospatharios* eller høyere. Ifølge *Taktika* regnes riktig nok de med rang som *protospatharios* eller høyere som medlemmer av senatet.⁶³ Likevel betegner *protospatharios* og de andre titlene som er beskrevet i *De Ceremoniis* verdigheter ved hoffet. Disse er dermed ikke direkte overførbare til hverken administrative eller militære stillinger.⁶⁴

I kildene varierer for eksempel verdighetene til de militære kommandørene i demene, *strategoï*, fra *spatharios* til *patrikos*, men sjeldent så høyt som *magistros*.⁶⁵ Ifølge Leo VI's *Taktika* bestod hver themata av tre *tourma* på henholdsvis 3000 mann hver, men trolig har dette variert mellom de ulike demene.⁶⁶ Hver *tourma* var kommandert av en *tourmarches*. Fra bevarte blysegl kan en utlede at *tourmarches* har hatt titler som

⁵⁹ Ibid., 20.

⁶⁰ Benedikz & Blöndal, 62.

⁶¹ Wierzbinski, «Normans and Other Franks in 11th Century Byzantium: the Careers of the Adventurers before the Rule of Alexius I Comnenus», 282.

⁶² Jack Roskilly, «Λογι τατοι πο μενες : les évêques et leur autorité dans la société byzantine des XIè-XIIè siècles,» Histoire (Français: Université Panthéon-Sorbonne - Paris I; Universität Wien, 2017). 242, fn, 23.

⁶³ Alexander Kazhdan, «Dignities and Titles,» I *The Oxford Dictionary of Byzantium*, (Oxford University Press, 1991).

⁶⁴ Alexander Kazhdan, «Offices,» I *The Oxford Dictionary of Byzantium*.

⁶⁵ Alexander Kazhdan, «Strategos,» I *The Oxford Dictionary of Byzantium*.

⁶⁶ Alexander Kazhdan, «Tourma,» I *The Oxford Dictionary of Byzantium*.

sparthokandidatos, *kandidatos* og *spatharios*.⁶⁷ Underordnet *tourmarches* hadde en *taxiarches* eller *chilliarches* kommandoen over enheter på 1000 soldater, fordelt som 500 infanterister, 300 bueskyttere, og 200 lettere infanterister.⁶⁸

På bakgrunn av dette er det tydelig at militære stillinger ikke kan utledes på bakgrunn av øvrige verdighetstitler. Videre tilsier dette at en *sparthokandidatos* kan ha hatt stilling som *tourmarches* og dermed anførselen for opptil 3000 soldater. Det er derfor ikke hold i påstanden om at en på generell basis kan si at bare de med høyere rang en *protospatharios* kan ha hatt selvstendig militær kommando.

Ettersom *Strategikon* ved flere tilfeller referer til at Harald hadde «egne tropper»,⁶⁹ er det liten tvil om at han må ha vært anførselen av en egen styrke. Det er nærliggende å anta at dette var den samme som hadde fulgt ham til Bysants i utgangspunktet. På bakgrunn av det vi vet om organiseringen av utenlandske styrker i perioden, er det også sannsynlig at denne var organisert som en egen *tagma*.

Harald må følgende ha hatt en offiserstilling før han ble utnevnt som *sparthokandidatos*. Som vist, var den vanlige praksisen at anførere av de innleide styrkene ble tildelt titler som svarte til størrelsen på deres enheter.⁷⁰ Kommandostrukturen som her henvist over, var assosiert med demene, og organiseringen av *tagmata* noe ulik denne. Ifølge Treadgold hadde de opprinnelige *tagmata* på 700-tallet sine egne organiseringer og assosierte titler.⁷¹ Videre kunne de innleide styrkene i Haralds periode være organisert i *tagmata* av svært ulik størrelse og karakter. Det er derfor vanskelig å presisere det nøyaktige hierarkiet blant offiserene i disse.⁷² Dersom Harald hadde en militær rang er det derfor vanskelig å utlede hvilken. Dette kan også være årsaken til at denne ikke nevnes i *Strategikon*. Men trolig ville denne uansett ikke vært ansett som nevneverdig i forhold til de stillinger og verdigheter han hadde ved hoffet.

Strategikon referer til Haralds «egne tropper» også i forbindelse med felttoget i Bulgaria.⁷³ Ettersom Harald på dette tidspunktet hadde fått stilling som *manglabitai* må han ifølge Storm regnes som medlem av keiserens livgarde.⁷⁴ Derfor har han trolig også hatt kommando over en hærstyrke også etter at han ble tatt opp i garden, selv om han da også må ha vært underlagt de kommandostrukturene som var gjeldende der. Det er kjent at kommandøren for garden hadde en egen tittel; *akoluthos*, og at denne stillingen var forbeholdt greske offiserer av svært høy rang. Offiserene under ham hadde tittel som *primerikoi* (dvs. ledende medlem), eller *sparthokandidatos*.⁷⁵

Harald må derfor ha vært blant gardens høyere offiserer. Trolig har han dermed hatt kommandoen over en egen avdeling også her. Vi kan anta at denne bestod av de samme mennene som har fulgt Harald i utgangspunktet, og at Harald og hans menn ble tatt opp

⁶⁷ Alexander Kazhdan, «Tourmarches,» I *The Oxford Dictionary of Byzantium*.

⁶⁸ Alexander Kazhdan & Eric McGeer. «Taxiarchos,» I *The Oxford Dictionary of Byzantium*.

⁶⁹ Kekaumenos, *The story of Harald*.

⁷⁰ Haldon, *Warfare, State and Society in the Byzantine World, 565–1204*, 117-119.

⁷¹ Treadgold, *Byzantium and Its Army – 284-1081*, 102.

⁷² Haldon, 117-119.

⁷³ Kekaumenos, *The story of Harald*.

⁷⁴ Storm, 21.

⁷⁵ Benedikz & Blöndal, 186-187.

i garden på bakgrunn av hvordan de utmerket seg i felt. Ifølge *Strategikon* var det på bakgrunn av dette at keiseren belønnet Harald med titler i utgangspunktet.⁷⁶

I denne sammenheng kan det virke som at Harald ble svært raskt promotert. Det er derfor verdt å se nærmere på hva som kan ha vært selve betingelsene for at Harald ble ansatt av keiseren. Siden han kom til Bysants med en egen hærstyrke og tilbydde keiseren sin tjeneste, er det nærliggende å anta at ansettelsen fra Haralds side var betinget av at han fortsatte som dens formelle leder. En må også regne med at mennene i denne styrken har ansett Harald som deres høvding allerede før de kom til Bysants, og trolig knyttet til ham gjennom personlige bånd. Dermed ville de være lite villige til å oppgi ham til fordel for andre anførere.

I denne sammenheng er det verdt å ta i betraktning Haralds fyrstelige status. Dette har ikke bare avgjort hans stilling blant væringene; trolig har det også satt føringer for hvordan han ble behandlet av keiseren.

Forutsetningene for Haralds karriere i Bysants

Ettersom væringgarden var en etablert bysantinsk militærinstitusjon, innebar dette at den naturlige karriereveien for væringene ble lagt gjennom stillinger tilhørende garden, og de posisjonene Harald oppnådde må også sees i lys av dette. Derimot er det verdt å bemerke at av de væringene i Bysants som en kjenner til fra kildene, er det ingen av disse som ser ut til å ha nådd like høye titler som Harald.⁷⁷ For å forstå hvordan Harald kunne oppnå de stillingene han gjorde er det derfor nødvendig å se nærmere på hvilke forutsetninger som var avgjørende for ham personlig.

Utviklingen av Haralds karriere i Bysants var trolig grunnleggende påvirket av hans fyrstelige opphav. Betydningen av denne blir tydeliggjort gjennom *Strategikon*.⁷⁸ Herkomst var trolig av avgjørende betydning for hvordan utlendinger i keiserens tjeneste ble behandlet, og satte føringene for hvilke stillinger og verdigheter de kunne oppnå. Som nevnt, hadde forfatteren av *Strategikon* som hensikt å fastslå ovenfor keiseren hvorfor han *ikke* burde utnevne utlendinger uten fyrstelig opphav til høyere stillinger eller embeter. Forfatteren legger vekt på at det tar seg dårlig ut dersom utlendinger av lavtstående herkomst kunne oppnå høyere stillinger i Bysants, og at høyere stillinger bør være forbeholdt grekerne selv.⁷⁹

I denne sammenheng trekkes Harald frem som et av tre eksempler på utenlendinger med en eller annen form for fyrstelig status som hadde gjort tjeneste for keiseren. Om Haralds bakgrunn skriver forfatteren av *Strategikon*: «Harald was the son of an emperor of Varangia, but he had a brother, Olaf, who, after the death of his father, took the ancestral empire, and appointed Harald, his brother, to be second with him in the empire».⁸⁰ Gjennom sin videre redegjørelse av Haralds militære tjenester for keiseren, hevder han at Harald var tilfreds med de titlene han oppnådde: «He did not grumble

⁷⁶ Kekaumenos, The story of Harald.

⁷⁷ Benedikz & Blöndal, 54,57.

⁷⁸ Se sitat gjengitt på s. 6.

⁷⁹ Kekaumenos, Advice to an Emperor.

⁸⁰ Ibid.

because he had been given the title of lictor (*manglabitai*), or spatharocandidate, but, instead, even when he was ruling, he kept faith and friendship towards the Romans». ⁸¹

På samme vis skal de to andre utlendingene som *Strategikon* redegjør for også ha blitt tildelt titler i henhold til deres fyrstelige herkomst. Peter «Frankeren» skal angivelig ha vært nevø av den Øst-Frankiske keiseren, og gikk i tjeneste hos keiser Basileios II. Den tittel og stilling som Peter ble tildelt hadde mye felles med de som Harald oppnådde. Han ble utnevnt til *spatharios*⁸² (sverdbærer), og hold stilling som *domestikos*; leder i garden. Peter skal angivelig ha viet sin fulle tjeneste til keiseren, men siden han var av utenlandsk opphav skal han likevel ikke ha blitt utnevnt til høyere verdigheter eller stillinger: «since he is a foreigner, my Majesty was not prepared to appoint him general, in order that we should not injure the Romans». ⁸³

Videre, nevner *Strategikon* fyrsten Senacherib. Han skal angivelig ha ønskt å bli keiserens undersått, og derfor tilbydd keiser Basileios å ta over hans rike. Her sikter Kekaumenos trolig til Senacherib av den armenske kongeslekten Artsruni, som overgav sitt rike i det sør-østlige Armenia til keiseren. ⁸⁴ Basileios skal ha godtatt Senacheribs forespørsel, men selv om han var av kongelig avstamning skal likevel ikke ha blitt utnevnt til høyere verdighet enn *magister*: «The Emperor accepted his loyalty, and gave him the rank of magister, and nothing more, and that when he was the descendant of ancient emperors, and an emperor». ⁸⁵

På bakgrunn av *Strategikons* beskrivelse, kan en utlede at Haralds fyrstelige stauts trolig var avgjørende for at han i det hele tatt kunne nå de posisjonene han gjorde i keiserens tjeneste. Utlendingers muligheter fremstår likevel som svært begrensede, og selv de stillinger og verdigheter som var oppnåelige for de av fyrstelig herkomst ser ut til å ha vært relativt beskjedne i bysantinsk kontekst. Derimot er det verdt å ta i betraktning at forfatteren av *Strategikon* trolig var ute etter å beskytte grekernes profesjonelle interesser. Hans normative beskrivelse av hvilke maktposisjoner som var oppnåelige for utlendinger blir derfor noe mer nyansert når en ser nærmere på andre utenlandske aktører som var samtidige med Harald i Bysants.

Selv om Harald som fyrstelig er å regne som et unikt eksempel blant væringene i bysantinsk tjeneste, var han likevel også representant for et allment fenomen: Som vist, var det vanlig praksis for bysantinerne å rekruttere utlendinger til hæren, og i Haralds periode utgjorde de en betydelig del av de keiserlige *tagmata*. Innen rammene for hæren hadde derfor utlendinger muligheten til å bruke sine militære karrierer som springbrett til å nå høyere maktposisjoner i Bysants. På denne måten utgjorde utlendinger også en betydelig del av det bysantinske aristokratiet. ⁸⁶

⁸¹ Ibid., The story of Harald.

⁸² «Sverdbærer»: Trolig betegnelse på en keiserlig livvakt. Se: Alexander Kazhdan, «Spatharios», *The Oxford Dictionary of Byzantium*. (Oxford University Press, 1991).

⁸³ Kekaumenos, The story of Peter the Frank.

⁸⁴ Alexander Kazhdan, «Arctruni,» *The Oxford Dictionary of Byzantium*. (Oxford University Press, 1991).

⁸⁵ Kekaumenos, The story of Senacherib.

⁸⁶ Jean-Claude Cheynet, «The Byzantine aristocracy in the 10th-12th centuries: a review of the book by A. Kazhdan and S. Ronchey,» i Cheynet, J. C. (Red.), *The Byzantine Aristocracy and its Military Function*, (UK: Ashgate Variorum, 2006), 27.

Væringene og frankiske leiesoldater var blant de som utgjorde hoveddelen av den bysantinske troppetilførselen utenfor deres mest nærliggende områder.⁸⁷ I samme periode som Harald var aktiv i Bysants referer kildene derfor også ofte til frankiske leiesoldater i tilsvarende tjeneste. Dette fremgår blant annet i den normanniske kontingenten i felttoget på Sicilia, som deltok under Maniakes' kommando på samme måte som Harald og hans styrke. Blant de frankiske leiesoldatene finnes det flere eksempler på de som nådde høye bysantinske maktposisjoner. Dette fremkommer blant annet i krøniken av *Saint-Barbe-en Auge*, som forteller om karrierene til brødrene Odo og Robert Stigand. Ifølge krøniken ankom de Konstantinopel som en del av følget til grev Robert I av Normandie. Av dette følget skal flere av grevens riddere ha gått over til keiserens tjeneste, og som nevnt over skal Odo ha oppnådd tittel som *protospatharios* og stilling som *tagmatophylax*.⁸⁸

Det finnes likevel eksempler på frankiske leiesoldater som overgår disse, og som nådde svært høye posisjoner. Som her vil bli vist, henger derimot ikke deres oppnåelser nødvendigvis sammen med lojal tjeneste ovenfor keiseren og de rådende bysantinske sentralmyndighetene: I stedet demonstrer disse at utlendinger kunne spille det politiske spillet gjennom sine militære stillinger for å øke sin personlige makt.

For å forstå hvordan dette var mulig er det nødvendig å ta frankernes særegne forutsetninger i betraktning. De frankiske leietroppene som kildene referer til fra rundt midten av 1000-tallet ble rekruttert enten som individer eller i grupper, og var å regne som regelrette leiesoldater. Dermed var de ikke innlemmet i etablerte bysantinske militærinstitusjoner, og forholdt seg til sine egne anførere og organisering. Selv om de mottok fast lønn fra imperiet, kunne de frankiske hærførerne derfor fritt forlate sine bysantinske arbeidsgivere når det måtte ønske dem. De stod derfor i en posisjon som i stor grad tillot dem å følge sine egne personlige ambisjoner.⁸⁹

Et eksempel på en slik hærfører er normanneren Hervé Frankopoulos. Ifølge Skylitzes, skal Hervé ha vært blant de normanniske hærførerne som deltok på felttoget til Sicilia under Maniakes. Her skal han ha vunnet flere store seiere. På 1050-tallet han en av de ledende kommandørene i den bysantinske hæren, og anfører for de frankiske styrkene i grenseområdene i øst.

For sine militære bidrag skal Hervé ha bedt om å bli forfremmet til *magister*, men denne forespørselen ble avslått av keiser Mikael VI. Avslaget var trolig grunnen til at Hervé senere valgte å støtte opprøret som Isaak Komnenos førte mot Mikael VI i 1057. Etter at Komnenos tok tronen og ble utnevnt til keiser, ble Hervé forfremmet. Dette fremgår fra et blysegl som titulere Hervé som henholdsvis *magister*, samtidig som han holdt stilling som *vestiarties*, og *stratelates*⁹⁰ i Øst. Ifølge krøniken til Matteus av Edessa skal angivelig Hervé ha latt seg bestikke til å holde seg unna et slag av Tyrkere i Amida, og ble følgende henrettet for forræderi av keiser Konstantin X i 1063.⁹¹

⁸⁷ Theotokis, 126.

⁸⁸ Wierzbiński, 280-283.

⁸⁹ Theotokis, 151-153.

⁹⁰ Stratelates tilsvarer «general» i denne sammenheng, se: Alexander Kazhdan. «Stratelates,» I *The Oxford Dictionary of Byzantium*, (Oxford University Press, 1991).

⁹¹ Charles M. Brand. «Hervé Frankopoulos,» *The Oxford Dictionary of Byzantium*.

Hervé ble den første i en rekke av frankere som holdt betydelige maktposisjoner i Bysants. Etter at han var henrettet, gikk hans stilling som leder for de frankiske troppene over til normanneren Robert Crispin. Crispin var stasjonert i Armeniakon for å kjempe mot muslimene i Anatolia. Her skal han reist et opprør i 1063, og ble fengslet av keiser Romanos IV Diogenes.⁹² Han ble derimot løslatt av Mikael VII Dukas, som også tildelte Crispin høye utmerkelser, som brukte dette og andre gaver til å kjøpe Crispins støtte til et opprør mot Romanos IV Diogenes. Crispins nøyaktige titler og funksjoner er ukjent, men det er anslått at han oppnådde tilnærmet samme rang som Hervé.⁹³

Et annet fellestrekk ved Hervé og Crispin utover deres tilsvarende stillinger, var at de var etablert i det bysantinske samfunnet også utenfor det rent militære. På lik linje med greske offiserer eide egne landområder og gods. Disse lå i themen Armeniakon, hvor også deres tropper var stasjonert.⁹⁴ Hervé skal angivelig ha vært bosatt her i store deler av sitt voksne liv. Familien han etablerte der utviklet seg til et dynasti; *Phraggopouli*, og flere av hans etterkommere holdt høye embeter i Bysants.⁹⁵

Dette var også tilfelle for Rousell av Bailleul, som tok over kommandoen over de frankiske troppene etter Crispins død i 1072. Rousell skal ha vunnet stor oppslutning blant lokalbefolkningen i Armeniakon, Lykaonia, og Galatia i forbindelse med et opprørsforsøk i 1073, med ambisjoner om å ta keisertronen fra den rådende Dukas-familien. I denne forbindelse skal han opparbeidet seg en styrke som kan ha vært så stor som 3000 mann. I en periode var han dermed å regne blant de mektigste personene i hele Anatolia,⁹⁶ men ble fengslet av keiser Mikael VII Dukas i 1074.⁹⁷

Selv om det ved flere tilfeller er dokumentert opprør blant kommandørene av de frankiske styrkene, er dette likevel ikke et særegent fenomen tilknyttet dem. Som Theotokis har poengtert er det ikke grunnlag for å hevde at anførerne for de innfødte greske troppene verken i themene eller *tagmata* var mer lojale mot keiseren og de øvrige myndighetene enn frankerne. Det ble gjort flere opprør blant disse enn det frankerne noensinne var kapable til.

Det kan ha vært flere frankiske kommandører som hadde like omfattende karrierer som Hervé, Crispin og Rousell, men som derimot ikke reiste opprør, og dermed heller ikke tiltrakk seg samme oppmerksomhet fra historieskriverne.⁹⁸

Opprørene må også sees i sammenheng med den øvrige politiske situasjonen de oppstod i. Både Hervé og Crispin knyttet seg til allerede stridende maktkonstellasjoner innad i riket, hvor de tok stilling med den som de anså som mest lønnsom å støtte. Samtidig tok opprørene til Crispin og Rousell utgangspunkt i Armeniakon; en region som lenge hadde vært preget av et politisk maktvakuum på bakgrunn av tyrkisk infiltrering.⁹⁹

⁹² Anthony Kaldellis, *Streams of Gold, Rivers of Blood - The Rise and Fall of Byzantium, 955 A.D. to the First Crusade*, (Oxford: Oxford University Press, 2017), 285.

⁹³ Wierzbinski, 284.

⁹⁴ John Skylitzes, *A synopsis of Byzantine history, 811-1057*, 452.

⁹⁵ Wierzbinski, 286-287.

⁹⁶ Theotokis, 148-150.

⁹⁷ Charles M Brand. «Rousell De Bailleul,» *The Oxford Dictionary of Byzantium*. (Oxford University Press, 1991).

⁹⁸ Theotokis, 154-155.

⁹⁹ Theotokis, 154-155.

Hervé, Crispin og Roussel blir likevel stående som eksempler på hvordan det var mulig for ambisiøse utlendinger å benytte sine militære stillinger til å nå betydelige maktposisjoner i Bysants, enten ved å ta stilling i allerede pågående interne maktkamper, eller gjennom selvstendige insubordinasjoner. På denne måten utviklet de seg til betydelige maktfaktorer, som også holdt høye stillinger og verdigheter.

Sammenlignet med disse, blir de stillingene som Harald oppnådde stående som relativt beskjedne. Etersom Harald trolig hadde kommandoen over en egen *tagma*, var hans forutsetninger derimot ikke så ulik de frankiske kommandørenes. Som fyrstelig hadde han likevel særegne forutsetninger. Samtidig var han som offiser i garden nært knyttet til keiseren og det politiske miljøet ved hoffet. I denne sammenheng er det dermed interessant å vende tilbake til hans karriere for å se om han på noe tidspunkt utnyttet sine allerede etablerte posisjoner for å øke sin personlige makt.

Harald som selvstendig maktfaktor

Ut ifra beskrivelsen av Haralds karriere i *Strategikon*, er det tydelig at Harald forholdt seg langt mer lojal ovenfor keiseren og de bysantinske sentralmaktene enn det de nevnte frankiske kommandørene gjorde. På mange måter fremstår han der som et prakt eksempar på en utlending integrert i det bysantinske systemet. Trolig er dette selve hensikten med fremstillingen, og derfor er det også naturlig at eventuelle overtredelser og insubordinasjoner fra Haralds side har blitt utelatt. En kan derimot peke på flere slike tilfeller fra Haralds karriere. Disse bærer preg av at han hadde som hensikt å styrke sin personlige maktposisjon.

De første eksemplene kan spores tilbake til konflikten mellom Harald og Georgios Maniakes. Motsetningsforholdet mellom de to er et gjentakende tema i sagene.¹⁰⁰ Harald var underlagt Maniakes kommando under felttoget på Sicilia, men siden Manikes også var aktiv som hærfører i Anatolia på samme tid som Harald befant seg der, er det mulig at de samarbeidet allerede på denne tiden.¹⁰¹ Den nøyaktige årsaken til det anstrengte forholdet er usikkert. Men det er trolig at Maniakes, som hadde kjempet seg frem i det bysantinske militærhierarkiet fra kummerlige kår, var utsatt for å havne på kant med en høybåren (og dermed privilegert) utlending som Harald.¹⁰²

Uansett ser konflikten ut til å ha tilspisset seg på Sicilia. På bakgrunn av sine militære oppnåelser var Maniakes kjent for sin arroganse, og dermed upopulær både blant de andre offiserene og soldatene. Som vist, oppstod det også uenighet mellom Maniakes og den normanniske kontingenten han hadde med til Sicilia, og det er heller ikke unaturlig at han havnet i konflikt med Harald og væringene, dersom de angivelig oppførte seg på en måte som utfordret Maniakes autoritet.¹⁰³

Sagaene gjengir blant annet at: «Gyrge (Maniakes) sa at væringene ikke ville hjelpe ham, og han ba dem reise til et annet sted».¹⁰⁴ Særlig en episode derfra illustrerer

¹⁰⁰ Se sitat fra Snorre gjengitt på s. 7.

¹⁰¹ Benedikz & Blöndal, 61-62.

¹⁰² Ibid., 69.

¹⁰³ Ibid.

¹⁰⁴ Snorre Sturlason, *Snorre Sturlasons Kongesagaer*, 462.

tydelig motsetningsforholdet: Angivelig skal Harald og Maniakes vært uenige om hvem som skulle ha førsterett på valg av teltplass, der begge ønskte den som lå høyest i leiren. Gjennom et veddemål skal Harald ha lurt Maniakes til å godta at «væringene skulle ha rett til å velge alt de kom til å trette om».¹⁰⁵ Harald og væringenes overlegenhet ovenfor Maniakes er trolig en av sagaenes overdrivelser. Som Blöndal og Benedikz har poengtert, kan denne fortellingen likevel ha en historisk kjerne, og kan ha sammenheng med at væringene trolig var å regne blant Maniakes mest verdifulle tropper: Følgende kan han ha vært villig til å la dem få den teltplassen som lå høyest i terrenget, ettersom dette trolig minsket risikoen for å bli smittet av malaria.¹⁰⁶

Den kildekritiske utfordringen ved sagene er viktig å ta i betraktning, særlig i måten de forsøker å fremstille Haralds grad av autoritet. Likevel vitner disse anekdotene om tendenser hos Harald som kan tilsa at han allerede på et tidlig stadium av sin karriere var villig til å utfordre sine bysantinske overordnede. Under hans opphold Konstantinopel blir dette enda klarere, derimot under andre omstendigheter enn tidligere; fra da av var Harald bundet til de rammene som var satt av hans stilling som offiser i keisergarden. Denne posisjonen bydde derimot på særegne muligheter.

Det er flere aspekt ved Haralds karriere som tilsier at de materialistiske fordelene var en viktig motivator. Trolig har garden vært en stilling han strebet etter gjennom sin karriere. Derimot var opptaket svært dyrt for nye medlemmer, og trolig har han og hans menn først etter å ha gjort tjeneste blant de regulære styrkene lagt seg opp nok penger til å kunne kjøpe seg inn.¹⁰⁷ For å sikre deres lojalitet ovenfor keiseren, var garden til gjengjeld den høyest lønnede avdelingen i den bysantinske hæren.¹⁰⁸ Formodentlig var lønnen også enda høyere for Harald personlig, som følge av de øvrige stillingene han holdt ved hoffet.

Samtidig utnyttet han denne stillingen til å tilegne seg enda flere rikdommer. Som vist tidligere, har han trolig gjennom sin oppgave som eskorte for keiserens skatteinnkrevere utpresset mer penger enn det som var pålagt, som han siden har holdt igjen til seg selv. Uansett ble han anklaget av keiser Mikael V for å holde igjen penger han hadde skyldte fra tjenesten. Sagaenes fortelling om Haralds fengsling må dermed kobles til disse overtredelsene.¹⁰⁹

Harald satt derfor fengslet da Mikael V iverksatte sitt statskupp ved keiserpalasset i april 1042. Men som vist, kom både han og væringene til å spille en avgjørende rolle under de følgende begivenhetene. Disse demonstrer hvilken betydning væringgarden kunne ha blant det politiske miljøet som omsluttet keiseren og hoffmiljøet. Som ansvarlige for keiserens sikkerhet ble de uunngåelig innblandet i de intriger og komplott som utspilte seg ved keiserpalasset. Dermed kunne de også fremtre som en betydelig, om enn vanskelig definerbar maktfaktor ved hoffet.¹¹⁰ Dette er tydelig i forbindelse med deres rolle under palassrevolusjonen i 1042. Ettersom de her var innblandet i en intern

¹⁰⁵ Ibid.

¹⁰⁶ Benedikz & Blöndal, 69.

¹⁰⁷ Ibid., 75.

¹⁰⁸ Ibid., 28.

¹⁰⁹ Ibid., 87.

¹¹⁰ Nordhagen, «Harald og Bysants», 15.

maktkonflikt mellom fraksjoner tilknyttet hoffet, hadde de makten til å velge hvilken side de sluttet seg til.¹¹¹

Væringene var kjent for sin hemningsløse lojalitet ovenfor keiseren.¹¹² Ettersom keiserinne Zoe var arvtageren til det makedonske dynasti,¹¹³ stod væringene ovenfor et kuppforsøk rettet mot den legitime arvtageren til tronen. Det er derfor ventelig at væringene valgte keiserinnens side. Deres lojalitet ovenfor Zoe blir også tydelig gjennom Psellos:

Throughout the city, however, – and I am speaking here of persons of every kind and fortune and age – a feeling of dissatisfaction and confusion gradually became more apparent. It was as if the natural harmony of the city had been interrupted. There was at first an undercurrent of anxiety which slowly made itself felt everywhere. Everyone was concerned over the empress's conviction... not even the foreigners and allies whom the emperors are wont to maintain by their side – I am referring to the Scyths from the Taurus (væringene¹¹⁴) – were able to restrain their anger. The indignation, in fact, was universal and all were ready to lay down their lives for Zoe.¹¹⁵

Som nevnt stod Mikael V bak Haralds fengsling, og Harald hadde dermed personlige grunner til å stille seg i opposisjon til keiseren. Samtidig bærer flere av væringenes handlinger preg av at de utnyttet situasjonen til redde Harald fra den svake situasjonen han var blitt satt i av keiseren. Som nevnt, ble han trolig frigjort etter at væringene tok seg inn i fengslene sammen med opprørerne. Samtidig kan de ha vært involvert i innbruddet av keiserens skattkammer, med hensikt å fjerne bevis i anklagene mot Harald blant skatteoppføringene.¹¹⁶

Det faktum at Harald ble gjeninnsatt i sin stilling i garden etter at han ble frigjort, taler også for at han var i favør med Zoe og hennes regjering.¹¹⁷ Etter dette ble han sendt sammen med byprefekten til Studionklosteret for å ta seg av usurpatorene. Som ansvarlig for avstraffelsen av Mikael V og Konstantin fikk Harald dermed muligheten til å kvitte seg med sin største personlige motstander. I tillegg ser det også ut til at han fikk ansvaret for å straffe de væringene som hadde stått ved keiserens side under revolusjonen. Trolig hadde væringene særegne rettigheter når det gjaldt å dømme og straffe sine egne medlemmer. Dersom Harald var involvert i dette, er det ikke utenkelig at han kan ha utnyttet situasjonen til rydde av banen personlige motstandere og utfordrere blant væringene, dersom han hadde noen på det aktuelle tidspunktet.¹¹⁸ Et

¹¹¹ Dette ble jeg gjort oppmerksom på av min veileder Leif Inge Ree Petersen.

¹¹² Simon Franklin, and Anthony Cutler. «Varangians,» i *The Oxford Dictionary of Byzantium*. (Oxford University Press, 1991).

¹¹³ Charles M. Brand, & Anthony Cutler. «Zoe,» *The Oxford Dictionary of Byzantium*.

¹¹⁴ Grekerne omtalte flere grupper som «skytere», se: Omeljan Pritsak, «Scythians,» i *The Oxford Dictionary of Byzantium*. Væringene omtales også som *tauroskuthai* (skytere fra Taurus). Se Blöndal & Benedikz, 90.

¹¹⁵ Psellos, 36.

¹¹⁶ Skylitzes, 395.

¹¹⁷ Benedikz & Blöndal, 94-95.

¹¹⁸ Ibid., 95-96.

vers av Valgard av Velli gjengitt i *Fagerskinna* refererer trolig til denne hendelsen, som hevder at Harald fikk disse mennene hengt.¹¹⁹

Ettersom væringene var kjent for sin lojalitet ovenfor keiseren, er Haralds overtredelser i tjenesten bemerkelsesverdige. De demonstrerer at han var villig til å både å trosse sine overordnede, samt utnytte sine posisjoner til sin fordel. Begivenhetene tilknyttet palassrevolusjonen demonstrerer samtidig at han ikke var alene om dette: Væringenes bestrebelse for Harald der, indikerer at han også under sin tid i garden må ha hatt et særegent forhold til en del av væringene rundt ham. Trolig er dette de samme mennene som har fulgt ham gjennom hele hans karriere i Bysants; men oppslutningen til ham kan også vokst i løpet av hans opphold, etter hvert som flere av væringene fikk rede på hans fyrstelige opphav. Etter alt å dømme har han dermed opprettholdt den samme «høvdingestatus» blant disse mennene også under hans tid i garden, uavhengig av de kommandostrukturene som var gjeldende der.

Det er umulig å vite hvilke endelige ambisjoner Harald hadde satt seg føre. Ettersom han trolig anså kongeriket Norge som sin odel, kan vi anta han har hatt herredømme der i sikte. Ser en dette opp imot at flere av hans handlinger (og overtredelser) taler for at han var motivert av de rent inntektsgivende og materialistiske fordelene disse kunne gi ham, kan dette ha en sammenheng med at han som kongsemne trolig ønsket å tilegne seg rikdom som kunne benyttes i en eventuell maktkamp i Norden. Dersom dette var målet, kan Haralds fortjenester i Bysants på flere måter sammenlignes med de militære bedrifter som tilsvarende aspirerende monarker som Olav Tryggvasson, og Haralds bror Olav Haraldsson hadde foretatt seg i England og Vest-Europa.

Som andre utlendinger i bysantinsk tjeneste har demonstrert, kunne militære stillinger brukes som utgangspunkt til å nå høye maktposisjoner. Det er mulig at også Harald har satt seg et lignende mål. I den sammenheng ville han trolig ha fortsatt å bygge videre på sin allerede fremgangsrike offiserkarriere for keiseren. På bakgrunn av hans tilsynelatende høye ambisjonsnivå, er det likevel mye som tyder på at han ville vært villig til å våge alternative veier til makt. Kanskje hadde han en plan om dette i bakhånd dersom mulighetene ikke bydde seg i Norge.

Uansett valgte han det første: I løpet av sitt opphold må Harald ha fått rede på at hans nevø Magnus var blitt tatt til konge i Norge og Danmark, og søkte dermed om avskjed fra sin stilling i Bysants (trolig 1043 eller 44).¹²⁰ *Strategikon* skriver at Harald: «wanted, and requested, to go away to his land, and was not allowed to, but departure was difficult for him. However, he got away by stealth».¹²¹ Det er usikkert hva som egentlig ligger i denne uttalelsen. Det er likevel nærliggende å tolke det som at Harald, trolig sammen med flere av sine menn, har desertert fra sine stillinger – Dette kan også være opphavet til sagaenes fremstilling av Haralds dramatiske flukt fra Konstantinopel.

¹¹⁹ *Fagerskinna*, 2. utgave. Red. Torgrim Titlestad, (Stavanger: Saga Bok AS, 2018), 245. Og Benedikz & Blöndal, 95-96.

¹²⁰ Storm, 21.

¹²¹ Kekaumenos, The story of Harald.

Konklusjon

Som her er vist, passer Harald og hans styrke med det mønsteret en ser i forhold til andre innleide styrker fra samme periode. Det er derfor nærliggende å anta at denne ble organisert som en egen *tagma*, og at Harald har vært dets anfører. Denne styrken utmerket seg i de militære felttogene i Sicilia og Bulgaria, og for dette ble Harald tildelt bysantinske ærestitler, samtidig som han og hans styrke ble tatt opp i keiserens livgarde.

Dette var en svært fremgangsrik karriere. Derimot kan den forklares ved at Harald som fyrstelig hadde et særegent utgangspunkt, og hans opphav var trolig avgjørende for de stillingene og verdighetene han kunne oppnå i Bysants. I tillegg har Haralds fyrstelige status antagelig satt føringene for hvilken posisjon han hadde blant sine menn, som trolig har ansett ham som sin høvding uavhengig av de militære kommandostrukturene de samtidig var underlagt. Hendelsene knyttet til palassrevolusjonen bærer tydelig preg av dette. Der ser hans menn ut til å ha utnyttet situasjonen til å befri ham fra fengsel, samtidig som de kan ha destruert bevis som kunne føres mot Harald i en straffesak.

I sagaenes fremstilling av Harald fremstår han som en «røverhøvding», mens han i den primære bysantinske kilden *Strategikon* beskrives som en dyktig og lojal offiser. Begge hadde sine egne begrunnelser for hvordan de valgte å fremstille ham.¹²² Sannheten ligger kanskje et sted imellom: Harald var uten tvil en dyktig soldat som bysantinerne visste å benytte seg av – men samtidig ser en allerede på Sicilia tendensene til at han var forberedt på å trosse sine bysantinske overordnede for å styrke sin egen stilling. Dette blir likevel tydeligst etter hans inntreden i garden, som viser at han var villig til å begå overtredelser i tjenesten for å tilegne seg større rikdommer.

Om Harald utelukkende hadde sin odel i Norge i sikte, eller om også har vurdert å bygge videre på sin stilling i Bysants er umulig å vite. Uansett hvilke ambisjoner han hadde, var materielle rikdommer et avgjørende middel, og som han gikk langt for å tilegne seg. Da Harald reiste fra Bysants var han likevel ikke bare rik på gods – Han hadde også tilegnet seg bred militær erfaring, og hadde fått oppleve hvordan statslivet utfoldet seg i Europas største maktsentrum. Hans erfaringer må utvilsomt ha formet hans lederstil. I løpet av hans tid i Bysants ser en dermed tendensene til den samme fremferden som assosieres med hans tid som konge i Norge – og som gjør at han for ettertiden ble kjent som Harald Hardråde.

¹²² Bagge, 176.

Litteratur

Primærkilder

Fagerskinna. 2. utgave. Redigert av Torgrim Titlestad, Stavanger: Saga Bok AS, 2018.

John Skylitzes. *A synopsis of Byzantine history, 811-1057*. Redigert av John Wortley, Cambridge: Cambridge University Press, 2010.

Kekaumenos. *Consilia et Narrationes*. Oversatt av Charlotte Roueché. I *Sharing Ancient Wisdoms*, 2013. <https://ancientwisdoms.ac.uk/library/kekaumenos-consilia-et-narrationes/index.html>

Michael Psellos. *Chronographia*. Oversatt av E.R.A Sewter, New Haven: Yale University Press, 1953.

Snorre Sturlason. *Snorre Sturlasons Kongesagaer*. Oversatt av Anne Holtsmark & Didrik Arup Seip. Redigert av Finn Hodnebø, Oslo: J.M. Stenersens Forlag A.S., 2012.

Sekundærlitteratur

Bagge Sverre. «Harald Hardråde i Bysants – To fortellinger, to kulturer». I Øyvind Andersen og Tomas Hagg (Red.), *Hellas og Norge – Kontakt, Komparasjon, Kontrast*. (S. 169-192). Bergen: Klassisk Institutt - Universitet i Bergen, 1990.

Benedikz, Benedikt & Sigfus Blöndal. *The Varangians of Byzantium*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.

Brand, Charles M. «Michael V Kalaphates». I *The Oxford Dictionary of Byzantium*. Oxford University Press, 1991.
<https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780195046526.001.0001/acref-9780195046526-e-3532>.

Brand, Charles M., and Anthony Cutler. «Zoe». I *The Oxford Dictionary of Byzantium*. Oxford University Press, 1991.
<https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780195046526.001.0001/acref-9780195046526-e-5905>.

Brand, Charles M. «Roussel De Bailleul». I *The Oxford Dictionary of Byzantium*. Oxford University Press, 1991.
<https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780195046526.001.0001/acref-9780195046526-e->

Brand, Charles M. «Hervé Frankopoulos». I *The Oxford Dictionary of Byzantium*. Oxford University Press, 1991.
<https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780195046526.001.0001/acref-9780195046526-e-2273>.

Cheyne, Jean-Claude. «The Byzantine aristocracy in the 10th-12th centuries: a review of

- the book by A. Kazhdan and S. Ronchey». I Cheynet, J. C. (Red.), *The Byzantine Aristocracy and its Military Function*. (S. 1-28). UK: Ashgate Variorum, 2006.
- D'Amato, Raffaele: «The Betrayal: Military iconography and archaeology in the Byzantine paintings of the 11th-15th C. AD representing the arrest of our Lord». Italia: University of Ferrara.
- Franklin, Simon, and Anthony Cutler. «Varangians». I *The Oxford Dictionary of Byzantium*. Oxford University Press, 1991.
<https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780195046526.001.0001/acref-9780195046526-e-5684>.
- Haldon, John. *Warfare, State and Society in the Byzantine World, 565–1204*. London: UCL Press, 1999.
- Hjardar, Kim & Vegard Vike. *Vikinger i Krig*. Oslo: Spartacus Forlag AS, 2017.
- Kaldellis, Anthony. *Streams of Gold, Rivers of Blood - The Rise and Fall of Byzantium, 955 A.D. to the First Crusade*. Oxford: Oxford University Press, 2017.
- Kazhdan, Alexander, Charles M. Brand, & Anthony Cutler. «Deljan, Peter». I *The Oxford Dictionary of Byzantium*. Oxford University Press, 1991.
<https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780195046526.001.0001/acref-9780195046526-e-1400>.
- Kazhdan, Alexander. «Tagma». I *The Oxford Dictionary of Byzantium*. Oxford University Press, 1991.
<https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780195046526.001.0001/acref-9780195046526-e-5287>.
- Kazhdan, Alexander. «Arcruni». I *The Oxford Dictionary of Byzantium*. Oxford University Press, 1991.
<https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780195046526.001.0001/acref-9780195046526-e-0430>.
- Kazhdan, Alexander. «Taktika». I *The Oxford Dictionary of Byzantium*. Oxford University Press, 1991.
<https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780195046526.001.0001/acref-9780195046526-e-5290>.
- Kazhdan, Alexander. «Stratelates». I *The Oxford Dictionary of Byzantium*. Oxford University Press, 1991.
<https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780195046526.001.0001/acref-9780195046526-e-5165>.
- Kazhdan, Alexander. «Strategos». I *The Oxford Dictionary of Byzantium*. Oxford University Press, 1991.
<https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780195046526.001.0001/acref-9780195046526-e-5162>.

- Kazhdan, Alexander. «Tourma». I *The Oxford Dictionary of Byzantium*. Oxford University Press, 1991.
<https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780195046526.001.0001/acref-9780195046526-e-5546>.
- Kazhdan, Alexander. «Tourmarches». I *The Oxford Dictionary of Byzantium*. Oxford University Press, 1991.
<https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780195046526.001.0001/acref-9780195046526-e-5547>.
- Kazhdan, Alexander, & Eric McGeer. «Taxiarchos». I *The Oxford Dictionary of Byzantium*. Oxford University Press, 1991.
<https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780195046526.001.0001/acref-9780195046526-e-5318>.
- Kazhdan, Alexander. «Strategos». I *The Oxford Dictionary of Byzantium*. Oxford University Press, 1991.
<https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780195046526.001.0001/acref-9780195046526-e-5162>.
- Kazhdan, Alexander. «Dignities and Titles». I *The Oxford Dictionary of Byzantium*. Oxford University Press, 1991.
<https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780195046526.001.0001/acref-9780195046526-e-1463>.
- Kazhdan, Alexander. «Offices». I *The Oxford Dictionary of Byzantium*. Oxford University Press, 1991.
<https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780195046526.001.0001/acref-9780195046526-e-3908>.
- Kazhdan, Alexander. «Spatharios». I *The Oxford Dictionary of Byzantium*. Oxford University Press, 1991.
<https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780195046526.001.0001/acref-9780195046526-e-5076>.
- Krag, Claus. «Harald Hardrådes ungdomsår og kongesagaene». I *Collegium Medievale* 11, (s.9–31). Oslo: Society of Medieval Studies, 1999.
- Nordhagen, Per Jonas. «Harald og Bysants». I Arno Berg (Red.), *Harald Hardråde*. (S. 7–27). Oslo: Dreyers Forlag, 1966
- Pritsak, Omeljan. «Scythians». I *The Oxford Dictionary of Byzantium*. Oxford University Press, 1991.
<https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780195046526.001.0001/acref-9780195046526-e-4863>.
- Roskillly, Jack. «Λογι τατοι πο μενες : les évêques et leur autorité dans la société byzantine des XIè-XIIè siècles». Histoire. Français: Université Panthéon-Sorbonne - Paris I; Universität Wien, 2017. ffNNT : 2017PA01H115ff. fftel-02042545f.

- Storm, Gustav. «Harald Hardraade og væringene i de græske keisers tjeneste» I *Historisk Tidsskrift*, 2. Rekke, 4. bind. Kristiania: Carl C. Werner & Co, 1884.
- Treadgold, Warren. *Byzantium and Its Army – 284-1081*. Stanford: Stanford University Press, 1995.
- Theotokis, George. «Rus, Varangian and Frankish Mercenaries in the service of the Byzantine Emperors (9Th-11Th c.) - Numbers, Organisation and Battle Tactics in the Operational Theatres of Asia Minor and The Balkans». I *BYZANTINA ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ* (22). (S. 125-156). 2012.
- Wierzbński, Szymon. «Normans and Other Franks in 11th Century Byzantium: the Careers of the Adventurers before the Rule of Alexius I Comnenus». I *Studia Ceranea* (4). (S. 277-288), 2014. <http://dx.doi.org/10.18778/2084-140X.04.18>

